

ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ ЯК СУБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

У статті подано аналіз наукової літератури з питань процесу соціального виховання молоді з особливими потребами в умовах громадської організації. Охарактеризовано громадську організацію як суб'єкт соціального виховання молоді з особливими потребами. Проаналізовано наукову, педагогічну й соціально-педагогічну літературу з метою визначення понять “молодь”, “молода людина з інвалідністю”. Визначено провідні завдання, що постають перед громадськими організаціями на шляху соціального виховання молоді з особливими потребами.

Ключові слова: *молодь, молода людина з інвалідністю, молодь з особливими потребами, соціальне виховання, громадська організація.*

У сучасних умовах розвитку українського суспільства, яке переживає глобальні зміни в усіх сферах соціального життя та характеризується трансформаційними процесами, спричиненими переходом у добу інформатизації, постає потреба в докорінному оновленні соціального виховання молоді, зокрема з особливими потребами, яка може стати додатковим інтелектуальним, трудовим і культурним ресурсом країни. Динаміка соціального виховання цієї категорії молодих людей зазнає значного прискорення за умови залучення громадських організацій, які мають більш “валентну” структуру, широку варіативність за напрямками діяльності, властивість “м’якше” та швидше трансформуватися під тиском соціальних перетворень. У громадській організації молодь з особливими потребами має можливість реалізуватися в соціально-активному середовищі, яке забезпечить подолання ізоляваності, розширення соціальних зв’язків, становлення активної життєвої позиції, що стане гарантом цілеспрямованого формування соціального досвіду, ціннісних орієнтацій та розвитку навичок самоактуалізації, саморозвитку та самовиховання.

Протягом останніх десятиріч педагогічна наука збагатилась дослідженнями, у яких висвітлено різні аспекти з організації соціально-виховного впливу на молодь у різних умовах: О. Безпалько – територіальній громаді, І. Зверева – соціальних служб, А. Рижанова – інформаційного суспільства, С. Савченко – позанавчальній діяльності, С. Харченко – процесу соціально-педагогічної діяльності та ін. Останнім часом усе більше уваги вчені приділяють саме дітям та молоді з особливими потребами та їх соціальному вихованню у різних соціальних інститутах і осередках, що відображено в дослідженнях: М. Андреевої, Ю. Богінської, М. Гладиш, М. Чайковського, О. Хорошайло – в середовищі вищого навчального закладу, Ю. Долинного, О. Рассказової – загальноосвітнього навчального закладу, О. Безпалько, С. Суханової – територіальній громаді, О. Глоби, Ю. По-

луляшенка – регіонально-реабілітаційного середовища, В. Тесленка – промислового регіону та ін. Проте тенденції демократизації та розвитку громадянського суспільства в Україні акцентують увагу вчених на такому соціальному інституті, як громадська організація. Різноманітні аспекти, зокрема з соціально-педагогічної діяльності, громадських організацій, знайшли відображення у низці наукових досліджень: М. Головатого, С. Диби, Ю. Поліщука, Л. Романовської, І. Трубавіної, Т. Хлебнікової, Л. Ярової – вплив різних факторів на процес соціалізації дітей та молоді; Л. Беляєвої, В. Григорова, Л. Ярової – сутність впливу громадських організацій на смоактуалізацію, самореалізацію, саморозвиток, самовиховання її членів; О. Лісовця, С. Харченка – підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з громадськими організаціями; С. Диби, О. Солодової – вплив громадських організацій на процес становлення активної соціальної і життєвої позиції; О. Волохова, С. Тіханова – вплив діяльності громадських організацій на формування ціннісних орієнтацій і моральних переконань особистості.

Однак, незважаючи на те, що накопичено значний науково-теоретичний і практичний досвід соціального виховання молоді, зокрема з особливими потребами, а також ґрунтовно досліджено організацію і зміст діяльності громадських організацій, залишається недостатньо дослідженою проблема саме соціального виховання молоді з особливими потребами в умовах громадської організації.

Мета статті – охарактеризувати громадську організацію як суб'єкт соціального виховання молоді з особливими потребами.

Молодь у всі часи була й залишається найбільшою, найдинамічнішою, наймобільнішою, схильною до новизни частиною суспільства. Унікальність молоді як певної соціальної групи підкреслюють за різними ознаками: В. Лісовський – засвоєння соціальних функцій: освітніх, культурних, професійних [1; с. 23]; І. Кон – особливість соціального статусу, зумовленого соціально-психологічними властивостями; М. Головатий – опанування нових знань [4; с. 5]; А. Капська – неоднорідність та внутрішня диференціація, інноваційність потенціалу та можливість одночасно бути як об'єктом, так і суб'єктом соціальних перетворень [7; с. 89]; А. Рижанова – перспективи розвитку країни, регіону, світу [10]. Кожен з цих підходів доповнює один одного, але для нашого дослідження головним є те, що неповторність молоді як соціальної групи полягає в активності опанування соціального досвіду (знань, соціальних функцій), сформованості на цих підставах соціально-творчого потенціалу, який надалі вона як суб'єкт соціальних перетворень використає на рівні країни, регіону, світу.

Молодь визначається, насамперед, віковими межами, але загальноприйнятих у всіх країнах диференціації не існує. На нашу думку, це пояснюється тим, що за основу беруть різноманітні критерії, що впливають на виділення нижньої та верхньої межі вікового діапазону: формування професійних інтересів і трудова діяльність, початок і завершення біологічного становлення організму, матеріальна незалежність особистості, створення

сім'ї тощо. Як результат, у літературі зустрічають різні варіанти: 12–24 років [5; с. 3], 14–30 років [4; с. 10], 15–29 років [9; с. 8] та ін. Відсутня однаковість і в законодавчих документах: Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй у 1985 р., у зв'язку з проведенням Міжнародного Року Молоді визначила вікову межу від 15 до 24 років, однак Всесвітня Організація Охорони Здоров'я (ВООЗ), визначаючи поняття “молоді люди”, виділяє інший віковий діапазон від 10 до 24 років. У чинному законодавстві України визначення “молодь” можна зустріти в Законі України “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” (ст. 1), де зазначено, що: “молодь, молоді громадяни – це громадяни України віком від 14 до 35 років”. Тому слід відштовхуватися від чинного законодавства України. Крім того, погоджуємося з думкою І. Кона, що: “межа в 30 років в сучасному суспільстві є дещо заниженою і не відображає реальних соціальних процесів, і тому має бути розширеною до 35 років” [3, с. 13]. Це дає нам змогу розглядати молодь як велику суспільно-демографічну групу віком від 14 до 35 років, яка займає головне місце в усіх сферах суспільства (економічній, політичній, соціальній тощо), має визначальну соціальну й професійну перспективу, є провідним джерелом трудових ресурсів та провідним генератором інформаційного суспільства.

Погіршення екологічної, соціальної-економічної ситуації в країні, популяризація в ЗМІ тютюну, алкоголю, наркоманії, кіберзалежності в молодіжному середовищі, наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. призвели до збільшення кількості молоді з особливими потребами в наш час. Станом на 2012 р. загальна кількість людей з інвалідністю в Україні становила майже 2,8 млн осіб (у Харківському регіоні – 150 тис. (18,5% від загальної кількості по Україні, четверте місце за кількістю інвалідів у регіонах). Зростання чисельності людей з особливими потребами в країні привернуло увагу держави на створення законодавчої основи для підтримки, захисту, реабілітації, забезпечення повноцінної життєдіяльності та соціальної реалізації молоді з особливими потребами, про що свідчить ратифікація Україною Конвенції ООН “Про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів” (1983 р.), Конвенції ООН “Про права інвалідів” (2006 р.), Декларації ООН “Про права інвалідів” (1995 р.), “Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів” (резолюція ГА ООН (1993 р.)). Згідно із Законом України “Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” (ст. 1); “інваліди в Україні володіють усією повнотою соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод, закріплених Конституцією України та іншими законодавчими актами”). Права цієї соціальної групи затверджено й у Законах України: “Про державні стандарти та державні соціальні гарантії” (2000 р.) (ст. 2, 7, 8, 11 та ін.), “Про соціальні послуги” (ст. 1, 7 та ін.) (2003 р.), “Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” (1991 р.), “Про реабілітацію інвалідів в Україні” (2005 р.) та ін. Категорію “людина з інвалідністю” виокремлено й охарактеризовано в нормативних джерелах (ст. 1 “Декларація про права інвалідів”, проголошеної Генеральною Асамблеєю ООН

(1975 р.) [6]; ст. 2 Закону України “Про основи соціальної захищеності інвалідів України” (1991 р.) як особу, яка не може забезпечити власні потреби у зв’язку з розладами функцій, недоліками (уродженими або набутими, фізичними або розумовими), що при взаємодії із середовищем призводять до обмеження діяльності, внаслідок чого актуальним є питання створення умов для реалізації її прав на рівні з іншими та забезпеченні соціального захисту. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що інвалідність – це, безумовно, не тільки фізіологічне, а й соціальне явище, пов’язане із наявністю у людини психофізичних обмежень здоров’я та розвитку, що впливають на процес соціального розвитку як значний внутрішній чинник, який може бути компенсований дією зовнішніх, відносно індивіда, чинників (медичних, психологічних, соціальних, а головне соціально-виховних). Безумовно, ратифікація та прийняття вищезазначених законів та підхід до розуміння “інвалідності” у такому контексті має значення для осіб з особливими потребами, але такий підхід, на нашу думку, сприяє формуванню споживачьких тенденцій у цієї категорії населення, що, в свою чергу, формує негативний образ інваліда у суспільстві, який негативно впливає на соціальне виховання людини з особливими потребами в умовах сім’ї, школи, ВНЗ.

Однією з основних проблем молоді з особливими потребами є ізоляваність, спричинена постійним перебуванням у родинному колі й соціальною ексклюзивією. Сучасна школа та ВНЗ теж не можуть повною мірою створити відповідні умови та задовольнити потреби молоді людини з інвалідністю з активізації та реалізації власної суб’єктності. Але молодість, як визначають вчені, – це найважливіший період духовного й соціокультурного розвитку особистості. Головним новоутворенням цього віку є відкриття власного “Я”, практичне включення у різні сфери життєдіяльності, поява життєвого плану, бажання бути творцем нової соціальної і культурної реальності й установка на свідому побудову власного життя. Відсутність різноманітних соціальних зв’язків дезадаптує молодого інваліда, що унеможлиблює становлення та розвиток соціальної суб’єктності.

У сучасній соціально-педагогічній науці наявні різні підходи щодо трактування процесу соціального виховання та його результату. Наприклад, автори першого українського фахового навчального посібника з соціальної педагогіки Л. Коваль, І. Зверева, С. Хлебик під соціальним вихованням розуміють процес оволодіння та засвоєння знань, соціального досвіду з метою формування ціннісних орієнтацій і соціально спрямованої поведінки [8; с. 16]. У свою чергу, О. Безпалько під результатом соціального виховання розуміє накопичення досвіду, а також зразків поведінки [1; с. 27]. А. Рижанова звертає увагу на те, що “соціальне виховання – це процес цілеспрямованого створення умов для розвитку соціальності соціальних суб’єктів у всіх сферах соціуму” [10, с. 14], підкреслює, що головною метою соціального виховання є соціальність, яку розглядає як “ієрархію соціальних цінностей, якостей, соціальної поведінки” [10, с. 14], а під результатом соціально-виховного процесу розуміє “прояв індивідуа-

льного позитивно-творчого ставлення до соціального буття...” [10, с. 14], відповідно, до специфіки нашого дослідження найбільш доцільним є саме це визначення. Розуміння процесу соціального виховання молоді з особливими потребами у громадських організаціях дає змогу розглянути його, по-перше, як цілеспрямований процес створення умов спрямованих на розширення соціальних зв’язків, подолання ізолюваності та особистих проблем молодого інваліда; по-друге, як адаптацію зазначеної категорії до нових соціокультурних умов, формування соціальних цінностей, якостей поведінки, та уможливлення викорінення споживацької позиції шляхом розвитку власної суб’єктності; по-третє, як реалізацію суб’єктності у процесі суспільно-значущої діяльності, саме в умовах громадської організації, що сприятиме соціальному саморозвитку та самовихованню.

Суб’єктність громадської організації в процесі соціального виховання визначається з самої її суті. Відповідно до Закону України “Про об’єднання громадян” (ч. 1 ст. 1), під громадськими організаціями розуміють добровільне об’єднання осіб для здійснення захисту прав і свобод та задоволення потреб (економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів) [9], підкреслимо, що право кожного на свободу об’єднання закріплено в ст. 36 Конституція України (1996 р.). Поряд з цим, соціально-виховна діяльність громадської організації щодо молоді з особливими потребами спрямована на відтворення їхньої втраченої суб’єктності внаслідок інвалідності. Ця молодь може проявити певний рівень суб’єктності, але за умови потрапляння в середовище, в якому вона матиме змогу задовольнити власні потреби та отримати захист. Отже, сам вступ у громадську організацію дає змогу говорити про певний рівень прояву суб’єктності, оскільки це стимулює її до підтримки та захисту інших, хто перебуває у скрутніших життєвих обставинах. Вступаючи до громадської організації, молодий інвалід потрапляє в умови, за яких має змогу бути залученим до соціально-активної діяльності з метою вдосконалення соціального середовища не тільки на особистісному, а й регіональному та глобальному рівнях, що дасть можливість відчути себе суспільно-корисним. Специфікою громадської організації є те, що в процесі взаємодії та спілкування, де діють, окрім загальноприйнятих законів і норм поведінки, свої норми і правила, права і свободи, обов’язки й відповідальність, які молодому інваліду потрібно як прийняти, так і відтворювати в процесі взаємодії, що посилює відчуття належності до соціальної групи, тим самим долаючи ізолюваність.

Громадська організація має спроможність виступити посередником між молодими інвалідами та іншими соціальними групами, школою, родиною, державними органами влади, соціальними центрами, службами й суспільством загалом. Організація може “акумуляувати” соціально-виховні впливи цих соціальних інститутів та організацій, “заряд” яких можна використати на зміну ставлення до людини з особливими потребами здорової молоді, родини, школи, ВНЗ та ін. Взаємодія і взаємовплив членів громадської організації один на одного, їхня активність у соціальному середовищі

є важливими чинниками соціального виховання молоді з особливими потребами. Тому вважаємо обов'язковим залучення в цей процес саме здорових юнаків і дівчат з метою максимального соціально-виховного впливу як на здорову молодь, так і молодь з особливими потребами, що дасть змогу побудувати відносини рівноправних партнерів соціальних взаємин.

Багатоманітність громадських організацій (професійної спрямованості, оздоровчі та спортивні, політичні, освітні й культурно-виховні, науково-технічні тощо) уможлиблює повноцінний розвиток молоді з особливими потребами та створення умов для інтелектуальної, культурної, духовної, творчої та фізичної реалізації кожного молодого інваліда за вповодбаннями. Але всі громадські організації, на нашу думку, повинні об'єднувати спільні завдання – повноцінна підготовка та реалізація кожного соціального суб'єкта у всіх сферах соціуму.

Висновки. Отже, як суб'єкт соціального виховання громадська організація стає посередником у налагодженні ефективної комунікації між молодим інвалідом та здоровою молоддю, родиною, школою, ВНЗ, соціальними службами тощо, що дає можливість подолати соціальну ізоляцію. Розвиток соціальної активності молоді з особливими потребами в постійно стимулюючому соціальному середовищі призводить до викорінення схильності до споживацтва шляхом спрямування на продуктивне соціальне життя, соціальну творчість, даючи можливість реалізувати власний соціальний потенціал як в результаті – стати повноцінним суб'єктом суспільства. Соціально-виховна діяльність громадської організації впливає на розвиток адаптаційних можливостей молодих інвалідів до нових соціокультурних умов, тим самим підвищуючи ефективність соціальної інтеграції у суспільство, зокрема інформаційне.

Таким чином, розглянувши громадську організацію як суб'єкт соціального виховання молоді з особливими потребами ми дійшли висновку, що в сучасних соціокультурних умовах саме через соціально-виховний вплив громадської організації можливо активізувати молодого інваліда й суспільство в сприянні налагодженню взаємодії між ними, розкрити потенціал і гармонізувати соціальний розвиток молоді з особливими потребами. Перспективою подальших досліджень у цьому напрямі є вивчення соціально-виховного впливу громадської організації на молодь з особливими потребами в умовах інформаційного суспільства.

Список використаної літератури

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : навч. посіб. / О. В. Безпалько. – Київ : Логос, 2003. – 144 с.
2. Боенко Н. М. Социология молодёжи : учебник / Н. М. Боенко, Я. И. Гилинский, С. И. Голод и др. ; под. ред. В. Т. Лисовского. – Санкт-Петербург : Изд-во С. Петербургского университета, 1996. – 460 с.
3. Головатий М. Ф. Соціологія молоді : курс лекцій / М. Ф. Головатий. – Київ : МАУП, 1999. – 224 с.
4. Головатий М. Ф. Соціологія молоді : курс лекцій / М. Ф. Головатий. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Київ : МАУП, 2006. – 304 с.

5. Громов И. А. Молодежь в обществе / И. А. Громов, С. Н. Иконникова, В. Т. Лисовский // Человек и общество. Социальные проблемы молодежи. – Ленинград : Изд-во Ленингр. ун-та, 1969. – С. 3–12.

6. Декларация о правах инвалидов: резолюция Генеральной ассамблеи ООН 9 декабря 1975 года № 3447 (XXX). – Режим доступа: [http.un.org/ru/](http://un.org/ru/).

7. Капська А. Й. Соціальна педагогіка / за ред. проф. А. Й. Капської. – 4-те вид. виправ. та доп. – Київ : Центр навчальної літератури, 2009. – 488 с.

8. Коваль Л. Г. Соціальна педагогіка / Соціальна робота : навч. посіб. / Л. Г. Коваль, І. Д. Зверева, С. Р. Хлебик. – Київ : ІЗМН, 1997. – 392 с.

9. Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572–VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>.

10. Рижанова А. О. Развитие социальной педагогики в социокультурном аспекте : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.05 / А. О. Рижанова. – Луганськ, 2005. – 44 с.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2015.

Богомол С. А. Общественная организация как субъект социального воспитания молодежи с особыми потребностями

В статье представлен анализ научной литературы по вопросам процесса социального воспитания молодежи с особыми потребностями в условиях общественной организации. Характеризуется общественная организация как субъект социального воспитания молодежи с особыми потребностями. Проанализирована научная, педагогическая и социально-педагогическая литература с целью определения понятий “молодежь”, “молодой человек с инвалидностью”. Определены ведущие задачи, стоящие перед общественными организациями на пути социального воспитания молодежи с особыми потребностями.

Ключевые слова: молодежь, молодой человек с инвалидностью, молодежь с особыми потребностями, социальное воспитание, общественная организация.

Bogomol S. A Public Organization as a Subject of Social Upbringing of Youth with Special Needs

The article presents an analysis of the scientific literature about the process of social education of young people with special needs in terms of social organization. We characterize the social organization as a subject of social education of young people with special needs. Examine the scientific, educational and social-educational literature to determine the concepts of “youth”, “young people with disabilities”. The paper defines the leading challenges facing public organization in the way of social education of young people with special needs.

One of the main problems of youth with disabilities are isolation caused permanent stay in the family and social exclusion. Modern School and universities also can not fully establish appropriate conditions and meet the needs of young people with disabilities to enhance and implement their own subjectivity. Social development of young people with disabilities prevent inadequate self-esteem, problems in communication field disturbance of self-regulation, complexes, phobias that lead to the psychological and social isolation, resulting in this part of the young people lose the sense of belonging to society. But the youth, as determined scientists – is the most important period of spiritual and socio-cultural development of the individual. The main tumor of this age is opening his own “I”, the practical inclusion in different spheres of life, the emergence of life plan, the desire to be the creator of a new social and cultural reality and installation of building their own conscious life.

Key words: youth, young persons with special needs, young people with special needs, social education, social organization.